

FR. ROJEC:

Na razpotju.

Enodejanka s petjem. (Osebe deloma v simboliških podobah.)

Osebe: Janko. Njegov oči. Nadloga, Milosrčnost, Dobra misel, vile.

Romarica, kramarica, gospod, gospa.

Za vasjo. V ozadju se dviguje polagoma od desne nizko porobje hriba. Na porobju sredi drevo, pod njim klopica, na levi gozdič. V ospredju na desni in levi drevje in grmovje. Iz ospredja drži pod porobjem vaška pot od leve navzgor proti desni, kjer zavije za porobjem v ozadje. Zgoraj na desni se odcepi od vaške poti steza in pelje po vrhu porobja do drevesa in dalje v gozdič. Na zadnji steni vas s cerkvijo, izza vasi se dvigajo hribi. Jutro. Prvi rumeni solnčni žarki svetijo od leve skozi drevje in grmovje. Ptici veselo pojo na desni in levi.

Prvi prizor.

Nadloga, Milosrčnost, Dobra misel.

(Vse tri so enako oblečene v dolge bele halje. Prva je prepasana s črnim trakom, v roki ima črno knjigo; druga je prepasana z rdečim trakom, ima zlato knjigo; a tretja je prepasana z modrim trakom in ima zeleno knjigo. Prva pride po poti izza ozadja in se ustavi sredi odra, druga stopi k njej izza grmovja od desne in tretja se njima pridruži od leve.)

Nadloga: Jaz sem Nadloga ter najzvestejša spremljevalka in najpožrtvovalnejša pomočnica velike in mogočne boginje Nesreče. Od vzhoda do zahoda, podnevi in ponoči mučim in tlačim ubogi človeški rod na najrazličnejše načine. Premnoge svoje žrtve peham v prerane grobove ali pa jih puščam kar nepokopane in gnijoče vrh zemlje, v temnih brezni in nedostopnih morskih globinah, v hrano krokarjem, morskim somom in razni golazni ter v stud in grozo srečnim ljudem.

Milosrčnost: Jaz sem Milosrčnost in najboljša pospeševalka sredstev na potih k presvetli božanski kraljici Sreči. V srcih imovitih ljudi zbujam blago čutstvo in usmiljenje do trpečih bratov in sester. Z njih pomočjo rešim mnogo sirot iz rok Nadloge in drugih njenih zlobnih sester ter jih potem popeljem po trdih in trnjevih stezah v mehko in cve-toče naročje Sreče. Pri tem pa se vselej oziram samo na one vredne trpine, ki mi jih priporoči v rešitev naša prevzvišena mučeniška kraljica Pravica, a nikdar ne poslušam hinavskih in prilizljivih glasov njene ošabne nasprotnice Krivice.

Dobra misel: Imenujem se dobra misel. Tudi jaz sem zvesta služabnica Sreče. Z modrimi sveti odvrčam ljudi od hudega in nape-ljujem k dobremu; brez števila jih je, ki sem jih že privedla na pota k Sreči.

Nadloga: Torej ve obe delata za Srečo.

Milosrčnost, Dobra misel: Da!

Nadloga: Torej sta obe moji nasprotnici. Dve proti eni. To mi daje prednost in opravičenje, da jaz prva tu začnem svoj posel.

Milosrčnost: Ali zakaj si ti, temna sestra, če smem vprašati, pravzaprav prišla semkaj in zakaj si se ustavila tukaj?

Nadloga: Tam v vasi biva ubožen dvanajstletni Janko, ki je bil do zdaj vedno pod mojim nadzorstvom. Do današnjega dneva se je do-polnilo nad njim vse, kar mu je pri rojstvu namenila Nesreča.

Milosrčnost: Kakšne darove mu je prisodila?

Nadloga: Kmalu po rojstvu mu je umrl bolehní oče. Mati se je omožila drugič in dobila za moža mladega pijanca, ki je Janka sovražil, ločil povsod od svojih otrok ter mučil na vse mogoče načine, da bi ga spravil s sveta. Ker pa je ostal deček vkljub njegovemu preganjanju zdrav, ga hoče danes pognati od doma po svetu. A da bo odhod ma-lega siromaka toliko bridkejši, sem položila njegovo mater pred nekaj dnevi na bolniško posteljo.

Milosrčnost: Tudi jaz dobro poznam mladega mučenca in mnogo sem se zaman trudila, da bi mu po dobrih ljudeh olajšala bedno življenje. Vaščani niso hoteli dozdej ničesar slišati o njegovem trpljenju. Prvič so vsi zamerili materi, ker se je dala premotiti od mladega pi-janca ter mu je še bajto izročila v last; drugič pa se boje in ogibljejo tega sirovega in prepirljivega človeka ter vsega, kar spada k njegovi bajti. Tako mora sirotek Janko po nedolžnem trpeti grenko preziranje samo zaradi hudobnega očima.

Dobra misel: Jaz pa se lahko pohvalim, da sem storila dosti dobrega za ubožčka. Zbudila sem v srcu njegove matere kes, ker mu je poklicala malopridnega gospodarja na dom. Zasmilil se ji je nedolžni otrok. S pravo materinsko ljubeznijo ga je po vseh svojih močeh bra-nila in zakrivala pred preganjanjem svojega neusmiljenega drugega mo-

ža; vrhu tega ga je pa tudi vedno lepo učila, vestno pošiljala ga v cerkev in šolo ter skrbela, da ji tega ni prepogostoma preprečil novi gospodar.

Nadloga: To je bilo moje delo. Dobro vem, da more dečku lepa vzgoja, ki si jo pridobi po naukih v cerkvi in šoli, v življenju največ koristiti in ga enkrat zavesti z moje poti na pot k Sreči. Zato sem nahuj-skala očima proti Janku. Ob vsaki ugodni priliki ga je zapodil po kakem drugem opravku, ko je hotel iti v cerkev ali v šolo. Večkrat je pela tudi šiba, ker je bilo mlademu lenuhu ljubše posedati v cerkvi in šoli, kakor pa opravljati doma za življenje potrebne posle.

Milosrčnost: Zares blaga in vzvišena je tvoja naloga, da ho-češ siromašnim otrokom celo na sirov način zabraniti dostop do lepe krščanske vzgoje!

Nadloga: Sestra, ne morem drugače delati. Kakršna gospodinja, taka služabnica. Ako moja zapovednica želi ljudem le slabo in hudo, že-leti jim in delovati za njih zlo moram tudi jaz, ako hočem ostati dekla — Nesreče.

Dobra misel: A ti vendar nisi dosegla zaželenega uspeha pri siromašnem Janku. Vkljub tvojemu podlemu prizadevanju je on postal kaj dober, priden in pobožen deček.

Nadloga: Priznavam, da je to resnično. Ali danes je za njegovo bodočnost odločilen dan. Nastopiti mora pot v življenje. (Pokaže pred se.) Tu doli drži pot iz vasi na široko belo cesto. Tu bo njegovo raz-potje. Na eno stran drži zanj cesta k Nesreči, na drugo stran k Sreči. Do semkaj ga zdaj prižene njegov oči in tukaj ga prepusti njegovi usodi. Vsak čas morata biti tukaj. Deček se bo moral odločiti sam, ali krene na desno ali na levo. Jaz sem prišla semkaj, da ga pregovorim in speljem na svojo stran, to je na pot v življenje pod mojim daljnim nadzorstvom.

Milosrčnost: Tudi jaz sem prišla semkaj s tem namenom.

Dobra misel: Jaz tudi.

Nadloga: Torej tukaj zdaj še enkrat in morda zadnjič poizku-simo med seboj svojo moč in spretnost, katera izmed nas bo zmagala in ubožnega Janka spremljala v življenje.

Milosrčnost: Da! Kakšno bodočnost mu je namenila tu na razpotju tvoja boginja Nesreča?

Nadloga (odpre svojo knjigo in bere): Po svoji poti od razpotja pride kmalu v siromašno podgorsko vas. Vajen trpljenja in potrpljenja, se ustavi tam v prvi službi, ki se mu ponudi. V potu svojega obraza in z velikim zatajevanjem vseh višjih želj služi kruh sebi in gospodarju. Dela in dela, jaz pa naj mu pomagam, da si ne more prihraniti skoraj ni-česar. Priženi se v polomljeno bajto ter zopet dela in trpi še bolj po-žrtvovalno dalje za svojo ženo, otroke in zase. Jesenskega dne gre v

gozd in tam jaz prevrnem debelo drevo nanj ter mu tako končam bedno življenje v njegovih najboljših letih. (Spravi knjigo.)

Milosrčnost (odpre svojo knjigo in bere): Pod mojim varstvom naj prispe od razpotja na dom bogatega in imenitnega grajščaka brez potomcev in bližnjih sorodnikov. Ker se njegovo srce zavzema za vse dobro in lepo, ker je jako priden, zvest in pošten, ga da izšolati v mestnih šolah njegov blagi gospodar, potem pa ga posinovi in postavi za svojega dediča in naslednika. Tako postane nekdanji ubožni Janko eden prvih velikašev v deželi. (Zapre knjigo, povesi roko z njo in se obrne k Dobri misli.) A kakšen dober svet zanj pove tvoja knjiga, moja dobra sestra?

Dobra misel (odpre svojo knjigo in reče): Tu sta zame glede njegovega razpotja samo dve besedi, in sicer: »Ne obupaj!«

Milosrčnost: Dobro! Zdaj pa na delo!

Nadloga: Jaz, kakor sem že rekla, začnem prva, ker imam največ pravice do malega siromaka. Do zdaj vedno pod mojim nadzorstvom in mojimi bremenji, naj jih nese še naprej v svoje življenje. Navajen jih je in laže jih bo prenašal kakor kak srečen človek, ko bi jih morala preložiti nanj, ako se mi zdaj Janko izmuzne iz oblasti.

Milosrčnost: Tako? Trpel je do zdaj, trpi naj še naprej! To je pri tebi pravica! Ravno nasprotno je pravično. Zato jaz ne dovolim, da bi si ti samovoljno prisodila prvo mesto pri tem važnem delu. Žreb naj odloči, kako naj se razvrstimo!

Nadloga: No, naj pa obvelja tvoja beseda! Časa ni več za prepir v tej zadevi. (Pomoli odprto škatljico obema.)

Milosrčnost, **Dobra misel** (vzame vsaka po en zvit listek iz škatljice, ga razvije in pogleda številko na njem).

Milosrčnost: Številka dve!

Dobra misel: Tri!

Nadloga: Torej ostane meni številka ena! (Vzame zvit listek in ga razvije.) Da! Pravica je vendar na moji strani. Zdaj je treba določiti še pot. Eni pripade na desno, drugi na levo. Ali naj spet odloči žreb?

Milosrčnost: Spet!

Nadloga (pomoli škatljico samo Milosrčnosti).

Milosrčnost (kakor prej): Na levo!

Nadloga (kakor prej): A moja pot je na desno. Vse dobro kaže za mojo zmago in zmagati tudi moram jaz. Začnem prva in vporabim najprimernejše pripomočke. Izpremenim se v častitljivo romarico in kot taka lahko speljem pobožnega siromačka na svojo pot.

Milosrčnost: Jaz stopim pred njegove oči kot priletna, modra kramarica, ki je prepotovala in preizkusila že mnogo sveta. Rad bo poslušal moje dobre in pametne nasvete in krenil po moji poti.

Dobra misel (Milosrčnosti): Jaz po bom nastopila kot tvoja pomočnica v osebi lepe mlade slovenske ženjice.

Nadloga (dvigne roko): Pst! Čas odločitve je tu! Slišim gori za robom človeške glasove. Izginimo!

Vse tri (izginejo).

Drugi prizor.

Janko, očim.

Janko (v siromašni kmetiški obleki, s culo in potno palico v rokah, bos, čez ramo mu vise z motvozom zvezani črevlji. Glasno ihteč pride po poti iz ozadja, se ustavi sredi odra in napol obrne nazaj proti očimu): Oče, dragi oče, usmilit se me! Ne gonite me še po svetu! Premlad sem za tako pot.

Očim (brez suknje, neobrit, z zanemarjeno visečimi mustačami in s sekiro čez ramo. Stopa za Jankom in se ustavi za njim): Že večkrat sem ti rekel, da jaz nisem in nočem biti tvoj oče.

Janko: Kako pa naj vas kličem?

Očim: Kakor hočeš, samo z imenom oče ne. Jaz sem te do zdaj le redil in pasel zastonj delj nego enajst let. Zdaj pa te ne morem in nočem nič več. Svet je velik, ti pa tudi nisi več tako majhen, da bi se izgubil v njem. Se boš že preživel s kakšnim delom tudi pri drugih ljudeh, če ne drugače, pa kot kozji pastir. Kadar postaneš velik, te postavijo lahko za kravjega hlapca. Jaz ti ne bom zavidal te sreče. (Poseže v žep pod telovnikom, izvleče iz njega steklenico žganja in pije. Nato jo vtakne zopet v žep.)

Janko (pade na kolena pred očma, odloži palico in culo na tla in povzdigne roke proti njemu): Preljubi moj dobri rednik, prosim vas, kakor se prosi Bog v nebesih: Usmilit se me! Pustite me domov vsaj še za nekoliko dni! Mati je nevarno bolna. Rad bi ji kaj postregel in videl, kako bo z njeno boleznijo.

Očim: Babnica je res nekaj kilava. Toda tudi brez tebe lahko ozdravi ali pa umre.

Janko: Danes še pri maši nisem bil. Potrebno je, da sem pred svojim odhodom v svet navzoč pri službi božji v domači cerkvi in se tam v goreči molitvi priporočim ljubemu Bogu za srečno pot. Vsaj še za danes popoldne me pustite domov.

Očim: V cerkvi ne boš našel sreče. Ako bi tebe čakala tam, bi moral že zdavnaj biti grofov sin, toliko dragega časa si že potratil in zapravil v njej. (Izvleče iz hlačinega žepa mehur s tobakom in si za maši čik v usta. Nato pogostoma pljuje okrog sebe.)

Janko: Zakaj mi ne dovolite, da bi si poiskal primerno službo v naši vasi ali pa kje v okolici?

O č i m : Ne maram, da bi se mi še dalje obešal na nos in vrat. Hodil bi nazaj v bajto in odjedal grižljaje mojim otrokom.

J a n k o : Nikakor ne, dragi moj rednik. Raje bi si še kaj pritrgal od svojih ust in jim prinesel. Prosim torej, prav lepo prosim, uslišite mojo prošnjo!

O č i m (zacepeta z nogami): Ne, pa ne! Kar sem sklenil, sem sklenil; kar sem rekel, sem rekel!

J a n k o (glasno zajoka): U-u! Prosim, prosim...

O č i m : Saprament, fantiček, zdaj mi je pa že dovolj! Poglej, kaj imam na rami! V svet moraš od tod tako daleč, da mi več ne prideš pred oči, pa je amen besedi!

J a n k o : U-u! Kako sem nesrečen!...

O č i m : Pomiri se! Lepo vstani in odidi svojo pot! Saj vidiš, da druge izbere ni zate. Če prej odideš, prej prideš do službe, do sreče. (Pokaže pred se na cesto.) Poglej, kako lepa bela cesta drži tja v jasni solnčni svet! Ne bo te strah. Torej le pogum, fantiček, le pogum! Če si si boš kdaj v poznejših letih prihranil kaj denarja, pa se spomni še na nas siromake doma in pošlji nam kake krone. Saj veš, koliko trpimo. Delamo in delamo, pa nam še za tobak vedno zmanjkuje. (Zopet pije.)

J a n k o (vstane počasi, si obriše solze in pogleda na cesto): Cesta drži po čez na desno in na levo. Na katero stran naj se obrnem, da bo boljše zame?

O č i m : Haha! Ali sem mar Bog, da naj to vem! Lahko te čaka dobrota na desni, lahko na levi; jaz pa ti ne svetujem ne tako, ne tako. Nočem, da bi se kdaj jezil name, ako bi naletel na slabo na oni poti, ki bi ti jo jaz nasvetoval. Zato si jo izberi sam! Tako, zdaj pa srečno! (Pomoli mu roko.) Tu je moja roka, da ne boš mogel reči, da sem slab in grob človek in da ti še roke nisem podal v slovo.

J a n k o (prime za njegovo roko): Z Bogom! Pozdravite mi drago mamo!

O č i m : Bom. Doma ni več drv. Iti moram tja v gozd, da jih nasekam. Nimam časa, da bi se še mudil tukaj. (Zavije na levo in izgine za grmovjem.)

(Konec prih.)

